

ПРАВО НА ПЕНЗИЈУ И ПРАВО НА „РАД“ УЖИВАЛАЦА ПЕНЗИЈЕ

— по републичким и покрајинским законима о пензијском
и инвалидском осигурању —

„Грађани су једнаки у правима и дужностима без обзира на националност, расу, пол, језик, вероисповијест, образовање или друштвени положај.

Сви су пред законом једнаки” члан 160. Устава СФРЈ.

I

Ми смо већ, па и на овом месту, писали о праву на пензију човека и грађанина Југославије, његовој садржини и његовој уставној и савезно законској основи (1). Првобитно, повод за ово био је Закон о пензијском и инвалидском осигурању Србије, који је унутар Републике ступио на снагу и примењује се од 1. јануара 1973. године, а делом и Закон о пензијском и инвалидском осигурању Босне и Херцеговине, односно одребе у тим законима, којима се уживаоцима пензије одузима пензија од 1. јануара 1973. године, ако нешто „раде” и „зарађују”. Рекли смо тада, а мислимо да смо и доказали, да се ове одребе не могу прихватити, ни као уставне по Уставу СФРЈ, ни као законите по Закону о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања (2).

Сада, када су нам при руци и закони осталих република и покрајина: Црне Горе, Хрватске, Словеније, Македоније, и покрајина: Војводине и Косова биће, надамо се, од интереса, да се заједно прегледају и оцене сва појединачна решења, њихова уставност и законитост, у општим југословенским размерама (3).

(1) Часопис „Анали Правног факултета у Београду” бр. 1/73, „Одвјетник” гласило Адвокатске коморе Хрватске бр. 5—6 и 9—10/74.

(2) Закон о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања Југославије (Сл. л. СФРЈ бр. 35/72).

(3) Републике и покрајине донеле су законе о пензијском и инвалидском осигурању: Црна Гора — Сл. л. ЦГ бр. 28/72, Србија — Сл. л. СРС бр. 51/72, Хрватска — НН бр. 55/72, Словенија — Ур. л. бр. 54/72 и 26/73, Босна и Херцеговина — Сл. лист ЊИХ бр. 36/72 и 8/74, Македонија — Сл. в. М. бр. 46/72, Војводина — Сл. л. АПВ бр. 26/72. и Косово — Сл. л. К. бр. 37/72.

Надлежни законодавци, при доношењу ових и оваквих решења занемарили су до те мере, не само прописе Устава СФРЈ, него и његова основна, највиша начела. Само се тиме може и објаснити, да они нису уочили, да стечено и остварено право на пензију од стране свога уживаоца, као права да се користи резултатима свог текућег и „минулог“ рада, у виду Уставом СФРЈ гарантоване *економске сигурности, представља једну од неприкосновених основа положаја и улоге човека у целини друштвено-економског система уређеног Уставом СФРЈ*; II основно начело. А ово утолико пре, у случају стеченог права на старосну пензију, што су у питању баш резултати „минулог“ рада и то у целини, Значи, резултати рада за *цео дужни радни век у трајању од 40 година односно 35 (жена)*, које је уживалац пензије постигао и дао, *прво у корист заједнице*, а онда, уз уплату одговарајућег доприноса, *и као основу за стицање свог права на пензију*, као основног права из пензијског и обавезног социјалног осигурања, а на основу чл. 163 Устава СФРЈ, које када је стечено по овој одредби, не може се ни одузети ни ограничити по члану 203. Устава СФРЈ. О овоме, а и о много чему другом дата решења нису водила рачуна, у првом реду јер су била погрешно мотивисана у сасвим другом циљу, како ће се видети из даљих излагања.

II

Код свих ових парцијалних, републичких и покрајинских решења, сасвим безразложно је доминирала мисао и решеност, како да се „спречи“ да уживаоци пензије могу „радити“ и нешто „зарађивати“, и примати уз то и пензију, што их је довело на неразумну и сасвим немогућу алтернативу, као основу за решење целог питања: или примати пензију и *не радити*, или радити, а изгубити пензију путем одузимања исте, делимично или у целини, *чисто привно*, свеједно је.

Овакво решење упућује несумњиво на то, да је *ratio* свих ових одредаба, ма и посредно и прећутно, не право појединца да прима стечену и остварену пензију, него „рад“ који он, као овлашћеник права на пријем пензије обавља, и „зарада“ коју од таквог „рада“ постиже. То говори већ по себи, да је сам приступ решењу методолошки неисправан, а правно потпуно немогућ, па и недопуштен, услед чега су дата решења морала промаштити, и промашила су. Промашај решења очигледно је и због тога, што начин његова оваквог решавања *нужно доводи до конфронтације ова два основна права човека и грађанина, којој нема места, ни de lege lata, ни фактички.*

Међутим, таква је конфронтација искључена самом чињеницом настанка ових права. Наиме, период њихова настајања је у таквој *нужној међусобној зависности*, да без употребе права на рад (и резултата рада) од стране појединца, нема стицања личног дохотка, па ни права на пензију. И та међузависност траје, како смо рекли, све док појединац не употреби своје право на рад 40 односно 35 година. Тада се право на рад, и сам рад (са својим резултатима), пошто је постигао свој „максимум“ као *нужну основу за стицање права на пензију, „гаси“*, после

чега је и право на пензију *nato* — дефинитивно настало и остварено, и то, *ex lege*. У истом смислу, јер је њим постигнуто оно што је био захтев и јавног интереса, оно се гаси и у односу на саму друштвену заједницу, њене потребе и захтеве, због чега она и нема више интереса за „рад“ и резултате рада уживаоца пензије, по основу права на рад и права и обавеза из социјалног осигурања. За њу сада може бити само од интереса „зарада“ појединца од таквог рада, и то само по основу пореске политике државе, по којој је уживалац пензије, као и сваки други појединац, дужан да плати одговарајући порез и остале јавне терете на „зараду“ до које дође употребом свога права на рад после пензионисања.

Овакав став законодаваца република и покрајина, при решавању овог питања, на изнети начин, упућује несумњиво на чињеницу, да није уочен ни цењен наведени значај и садржај стеченог и оствареног права на пензију, као основног уставног права његова титулара, и у свему *истога ранга као и право на рад*. Истог су ранга, али је право на пензију, ако је тако прикладно рећи у овој прилици, *јаче*, а у сваком случају *потпуније и целовитије*. Ово стога, што њега карактерише то, што је настало као завршни израз и резултат *бројних обавеза*, међу њима и обавеза рада, *прописаних јавним поретком*, које је његов титулар *морао да врши и испуњава* за 40 односно 35 година, прво у јавном интересу, тј. државе и друштвене заједнице, а тек по том у корист себе самог. Тако стечено и на основу тога остварено право на пензију које у себи садржи и цео употребљени рад, као „*минули*“ рад, представља један правни институт, *sui generis*. Стога је оно не само *неотуђиво* (чл. 152 ст. 2. Устава), *неприсосновено* (II уводно уставно начело), него ми би чак рекли, и *апсолутно*. *Апсолутно по својој потпуности*, у свој својој насталој, оствареној егзистенцији и њеној целовитости, и уз то што се оно сада, у односу на свога титулара, појављује као *лично право*. Због свега тога, у односу на њега има *тотални значај* одредба у чл. 203/1 Устава, према којој се ово право не може ни одузети ни ограничити.

Као што видимо, између права на рад, и стеченог и оствареног права на пензију, разлика је више него очигледна, и то у корист права на пензију. Сем наведеног, у прилог тога говори и одредба члана 159/1, којом је зајемчено право на рад, и одредба члана 160 Устава, којом је зајемчена слобода рада и право човека и грађанина Југославије да бира своје занимање и запослење, што указује на сву *условност* самога рада, а и права на рад, и то у том смислу, што зависи од воље и одлуке човека и грађанина, да ово признато право на рад *и употреби*, док је то у стеченом и оствареном праву на пензију, све безусловно и дефинитивно већ извршено.

Овако стечено и остварено право на пензију, како смо рекли, садржи у себи и употребљено право на рад, и то као основно право његова носиоца, а уз то још, и *примарно*, прво у односу на право на лични доходак од тога рада, а тиме и на право на пензију (и друга права из социјалног осигурања). Оно је, даље, као рад и његови резултати, под таквом заштитом, у односу на његова носиоца, да му рад у удруженом раду може престати, противњегове воље, само под условима и на начин, који су утврђени законом. Један од таквих услова јесте када радник

употреби своје право на удружени рад пуних 40 година ако је мушкарац односно 35 година ако се ради о женској особи по чл. 53. Закона о међусобним односима радника у удр. раду (Сл. л. СФРЈ бр. 22/73).

То је у исто време и моменат, када раднику угалвном и сигурно престаје рад у удруженом раду, па и лични доходак из удруженог рада, а он губи самим тим и својство радника у удруженом раду. *Овим моментом*, на место материјалне-економске сигурности радника у удруженом раду личним дохотком из удруженог рада, *ступа на стечена старосна пензија уживаоца пензије*.

Што се тиче права на „РАД“, управо употребе тог права од стране уживаоца пензије, настала је једна потпуно нова, стварна а посебно, *правна ситуација*, о чему се, изгледа, није ни мало размишљало, при доношењу наведених решења у републичким и покрајинским законима (4).

III

Проблем рада и права на рад и социјалног осигурања на основу рада били су предмет искључиво законодавног регулisaња и решавања, а на основу овлашћења у Уставу ФНРЈ од 31. јануара 1946. године. Интересантно је, сада већ само као историјски податак, да је у овом Уставу (члан 32) у односу на рад, било прописано, да је „сваки грађанин дужан да ради по својим способностима...“, што звучи скоро као праисторија, у односу на одредбе о раду, праву на рад и резултатима рада у Уставу СФРЈ од 21. фебруара 1974. године.

Све до Уставног закона од 19. јануара 1953. године утврђивање и решавање о овим правима, остало је искључиво у надлежност савезног

(4) То се види већ и из тога што се и даље, у свим одредбама ових закона, сем оног у БИХ, говори о „радном односу“ иако је ова установа у овом смислу сасвим напуштена иш у Амандаманна ХХ—ХЛII који су ступили на снагу 1971. Да је и временски „теснац“, у коме су донети ови закони — друга половина 1972, могао допринети томе, више је него сигурно, а било је свакако и других разлога, на које смо и раније указали, када смо писали о решењу у чл. 48 закона Србије — „Одвјетник“ бр. 9—10/74, а како то важи и за остале законе, и „журбу“ у којој су и они донети, биће од интереса, да то и овде наведемо:

„... Донета“ — реч је о одредби чл. 48 закона Србије — а сада и одредбама осталих закона, — када је на основу „Писма Савеза комуниста Југославије“, прича о „неоправданом богаћењу“ и „неоправданим социјалним разликама“ (у ствари могло би се говорити само о *економским* разликама, за које смо већ рекли да су *укорењене* самим Уставом, а никако о *социјалним* разликама, јер је њихово порекло сасвим друго, али овде о томе није реч), — доведена просто до белог уснијања, ова одредба закона је тиме, несрећно, једино и мотивисана, па није ни чудо што и она садржи у себи све једностраности и неразборитости те своје мотивације: једини циљ који је њом требало да се постигне био је и јест да се одузме пензија пензионерима, ако нешто „раде“ и по том испшто и „зараде“, те да се тако и тиме спречи „неоправдано богаћење“ и „настанак неоправданих социјалних разлика“. Све ово потврђује сам текст одредбе. Према њему „рад“ свих пензионера (а има их, као што знамо, више: с пуном, с непуном старосном пензијом, инвалидском, породичном...), без обзира какав је и колики тај „рад“, одмах је утврђен као „рад у радном односу“, иако то очигледно није, и не може бити, ни биолошки, а ни по прописима који регулишу рад у „радном односу“, односно у *удруженом раду*, јер је бар код уживалаца *пуне старосне пензије*, радна способност истрошена до те мере, да они већ по том основу не могу удружити свој рад у удруженом раду, нити по том основу стичу својство радника у удруженом раду — (члан 1, 4, 6, 10, 11, 14, 15. и 53. Закона о међусобним односима радника у удруженом раду)“.

законодавца. Уставним законом, међутим, право на рад утврђено је као основно уставно право и као такво зајемчено човеку и грађанину самим Уставним законом — члан 5 (5). Што се тиче личног дохотка радника, он није био предмет уставног регулисања, већ је и даље остао на нивоу закона тако, што је *трудбеницима* гарантован само као минимална зарада из друштвених средстава. И то је важило све до Устава СФРЈ од 7. априла 1963. године, у коме је, поред рада и права на рад, добио уставну основу и лични доходак радника, као његово основно право по Уставу, које обезбеђује његову *економску и социјалну сигурност* — основно (II) начело Устава, као резултати његова рада, док ради, а и после, у виду права на пензију, када престане да ради.

„... На овај начин, Устав даје раду и резултатима рада такав значај за сам систем друштва, да они чине његову, не само фундаментау него и опште јединствену универзалну основу, без које се друштво по њему организовано, ниједног тренутка не може замислити, чак ни у самој својој егзистенцији...“ (6)

Уређивање ових права као основних по Уставу остало је и даље у надлежност Савезног законодавца, а по Уставу СФРЈ од 21. фебруара 1974, у надлежност федерације.

Стојећи пред овим и оваквим уставним решењима, која чине основна и неотуђива права човека и грађанина, Савезни законодавац, уређујући ова права у области пензијског осигурања, нашао се је пред проблемом, како омогућити несметано коришћење ових права, од стране њихових носилаца и корисника, посебно од момента, када они по употреби свога права на рад 40 односно 35 година (жена), *изгубе својство радника у удруженом раду*, и пређу на коришћење и пријем стечене пензије, *као средства за своју материјалну и социјалну сигурност*.

И у смислу предњег, решење проблема је дато већ у Основном закону о пензијском осигурању из 1963. године, нешто више од годину дана после ступања на снагу Уставног закона. (7) Утврђена чињеница, да уживалац пуне старосне пензије, ма како, па и највише и најбоље „радио“ и „зарађивао“, *не може поново стећи својство радника у удруженом раду*, навела је Савезног законодавца на мисао, потпуно исправну и тачну уосталом, да ни „рад“ са „зарадом“ пензионера, не може ни правно, ни стварно, да има садржај и значај *рада у удруженом раду*. Доводећи ову мисао до краја, законодавац је *позитивно „дефинисао“* у наведеном тексту закона, овај „рад“ као „било какав рад“, „рад“ који не утиче на право уживаоца пензије да је прима у целини (члан 104/4), и као „рад“ којим се не успоставља својство осигураника (члан 38/3 наведеног закона).

Постепено смањење радне способности, код радника у удруженом раду, *иманенто је*, и биолошки, и самом трајању рада, управо, употреби права на рад, да би са навршених 40 односно 35 година радног стажа, и 60 односно 65 година живота, изузетно, а иначе 55 односно 60 година, достигла степен свог губитка до те мере, да њен носилац не може више

(5) Сл. л. СФРЈ бр. 3/53.

(6) „Анали“, „Одвјетник“, лос. с.

(7) Сл. л. СФРЈ бр. 51/64.

да задовољава захтеве који се траже од употребе права на рад у удруженом раду. Говорећи језиком права и закона, *правно*, губитак радно способности је у овом моменту *потпун*. Међутим, стварно, и биолошки није тако. Није тако, чак *ни пословно*, јер има доста појединаца, који и после свега овога, *могу и хоће* да употребе своје право на рад. И то да га употребе врло корисно, с обзиром и на своје знање и искуство, што је у првом реду од интереса за заједницу, а тек и после тога од интереса и за дотичног појединца. Стога је заједница, и у овом раздобљу живота, дужна да омогући таквом појединцу услове за „остваривање права на рад”, све док је он способан и хоће да ради — и тако у потпуности доведе до остварења овог његовог основног права, — члан 152 ст. 3 и став 7 Устава СФРЈ.

Дато решење у Основном закону о пензијском осигурању из 1964. које смо напред изнели, — све је то у потпуности постигло. Постигло, не само за време важења овога закона, него и за даље, за стално. За стално, све дотле, док употреба права на рад у удруженом раду има за последицу све оне правне, чак уставноправне атрибуције из Устава СФРЈ од 7. априла 1963. године, како за самог носиоца права на рад у удруженом раду, тако и у односу на саму заједницу. Како су те уставно правне атрибуције рада у удруженом раду, још од Аманџмана ХХИ и ХХИИ (*) чак и *веће*, да би у Уставу СФРЈ од 21. фебруара 1974. године, добиле још *већу* вредност и садржину, баш у односу права и обавеза на свога носиоца, сада радника у удруженом раду, то говори већ по себи, да је дато решење у свему уставно и данас, под владом новог Устава СФРЈ. Оно је самим тим у *свему и законито*. Законито је већ и због тога, што ни по садашњем Уставу није могуће друго решење, а да би било у сагласности са његовим начелима, него само овакво, у коме је дефинисан „рад” и својство његова носиоца тако, да у потпуности омогућава појединцу, да оствари оба ова своја основна права по Уставу: и право на „рад”, и право на пензију као, у овом стадијуму како смо већ рекли, *потпуно самостална и међусобно независна*, што у основни и карактеристичне њихову реализацију, и могућност те реализације на потпуно уставан и законит начин, како то потврђују и прописи о разрезу и наплати пореза, о чему ће касније бити речи.

Што се тиче датих решења парадокс је баш у томе што Устав из 1974. иде далеко *напред*, у односу на ранија решења, решења република и покрајина *вуку назад*, не само иза уставних решења, него и иза оних ранијих решења!

IV

Да је ово решење у потпуности прихваћено и за убудуће, иако је закон престао да важи 31. децембра 1972. године, говоре одредбе Закона о основним правима..., посебно оне из члана 9, чл. 67, чл. 68, чл. 69 и чл. 81.

(*) Сл. л. СФРЈ бр. 29/71.

Прво, по члану 9 став 1 право на старосну пензију осигураник стиче када наврши 60 (мушкарац) односно 55 година (жена) и пензијски стаж од 20 година, а ако није навршио овај пензијски стаж, стиче право на старосну пензију, наравно *непуну*, када наврши 65 година (мушкарац) односно 60 година (жена) и *најмање* 15 година стажа осигурања, — став 2 чл. 9, док по ставу 3 осигураник кад наврши 40 година (мушкарац) односно 35 година (жена) пензијског стажа стиче право на старосну пензију без обзира на године живота, и то као *пун* старосни пензионери.

Пошто су пун старосни пензионери, махом људи са преко 60, па и 65 година живота, они ни по овом основу не могу доћи у обзир, да удружују свој рад, или како ови закони кажу да ступе у радни однос. И само због овога, наведени прописи република, ни у једном случају не могу бити примењени, јер ниједан *уживалац* пуне старосне пензије, не може поднети доказ *ниједне основне организације удруженог рада*, да је као такав „ступио у радни однос“, или *удружио свој рад у основној организацији удруженог рада*.

Остају само уговорни пензионери, углавном даваоци услуга, који обављају самостално рад по *систему дозвола*, разни занати, адвокати и др., који не могу да обављају никакав рад изван евиденције на основу тих дозвола, па се само по том основу, једино на њих и „примењују“ ови закони, и одузимају им се пензије, где „делимично“, где у целини. Испада у крајњој линији тако, да се цела Содома и Гомора ових закона сручила углавном на пензионере самосталних занимања, па и „адвокате“, који могу и хоће још нешто да раде, и као пензионери, али да раде у своме звању, а не као буџаклије и надриписари, пошто и без њих тих има и превише.

Друго, по члану 67 и чл. 81. Основног закона утврђено је стечено и остварено право на пензију, ако је остварено до 31. децембра 1972. године, и то тако, што је прописано, да се она има исплаћивати *уживаоцу најмање у износу*, у коме је исплаћивана до тога дана, било да је остварења непосредно по закону, било посредно на основу уговора о осигурању⁽⁹⁾. Да ово није ни мало случајно учињено, и да се ни у чему не доводе у питање права *уживалаца пензије*, да могу нешто „радити“ и „зарађивати“ као пензионери, уз право на пријем пуне пензије, сведоче и прописи члана 68 и чл. 69 истог закона, према којима су, *иста права осигурана* и оним лицима која су поднела захтев за остваривање права на пензију до 31. децембра 1972. године, као и оним лицима која су до тог дана испунила *услове за старосну пензију по прописима који су били на снази до тог дана*, дакле, закона из 1964. године, и једнима и другима ако ови други поднесу захтев до 31. децембра 1972. године. Дакле, *по овим прописима*, и овим титуларима права на старосну пензију, *иста им се признаје и има им се исплаћивати*, као да су је остварили до 31. 12. 1972. године да *примају стечену и остварену пензију у потпуности*, а ако уз то нешто „раде“ и „зараде“, то не може да има *утицаја на њихово право да примају пензију у пуном износу*.

(9) Уговор о спровођењу социјалног осигурања адвоката Србије и Војводине (Сл. гл. Србије бр. 8/69).

Ова права, а у смислу ових прописа, имају да се утврде као стечена, и да се као таква и остварују, тек од 1. јануара 1973. године, што значи, а то зависи од брзине решавања о овим правима, да се заинтересованим лицима та права признају и остваре, не само у 1973, 1974, 1975. години, него чак и касније! Пошто се ова права утврђују и остварују на овај начин, и са *правном осномом* из закона који је важно до 31. децембра 1972. године, њихови уживаоци-пензионери примаће пензију у пуном износу, иако при том буду нешто „радили“ и зарађивали.

Све ово говори, у првом реду и *de lege lata*, да Савезном законодавцу, при редиговању ових прописа, није ни на памет падало, да се ма у чему „мења“ или „укида“, и за убудуће, после 1. јануара 1973. године, дато решење у ранијем закону, као начело *законског уређивања* и остваривања права на пензију, према коме се, *и законом, јер је то већ учињено самим Уставом, титулару права на пуну старосну пензију, утврђује право, да је као њен уживалац прима у пуном износу, а да му се при том оставља недирнуто његово уставно и највеште основно право, да нешто „ради“ и „зарађује“, ако може и хоће.*

Дато решење, на овај начин, не само што је признато као уставно и законито, какво оно уистини и јесте, како смо напред већ изнели, него је учињено и *дефинитивним*. *Дефинитивним*, баш због тога, што је право на рад и употреба тог права, добило још шире и веће правне атрибуције у корист свога титулара, а и у односу права и обавеза заједнице по том основу, већ са Амандманима ХХI до ХХII чије су одредбе нашле пуно место и у Уставу СФРЈ од 21. фебруара 1974. године. Према томе, сада, и по новом уставу, постоје још већи правни и уставно правни разлози, да се ова права осигурају и даље уживаоцима пензије, на начин како је то учињено у датом решењу по ранијем закону. На основу тога је закон у наведеним прописима осигурао та права ако су стечена до 31. децембра 1972. без обзира што ће бити остварена после тога. Самим тим, закон је, ако и посредно, али сигурно, овим признао пуну вредност датог решења јер друкчије *правно* и није могуће, на основу чињенице да се његова *правна основа, и за убудуће*, налази непосредно у Амандманима, новом Уставу СФРЈ и позитивним законима Федерације, *и то још одређеније и одлучније*, него је то било по претходном уставу и законима.

На изнети начин, још више је подвучена и истакнута *трајност и дефинитивност* оваквог решења у остваривању права на пензију и после 31. децембра 1972. године. Ово и због тога, што је оно потпуно у складу са положајем, постављањем, садржајем и решењем (и осномом) ових права, *унутар самог система права*, која у целини, *законски регулишу употребу права на рад у удруженом раду*, и све обавезе и права његова титулара — радника у удруженом раду, у вези са тим. Сагласно томе, и по логици ствари, то је сада, на основу Амандмана и Устава СФРЈ, *законски регулисано прописима о удруженом раду*, као основним и матичним па стога и једино надлежним да ово и пропишу, као *ius cottume*, *дакле, са важношћу за целу земљу, државу Југославију*. И на ове се прописе, већ и као основне, морају ослањати сви други, нарочито они којима ови прописи представљају основу, примарну правну

основу, као што су у нашем случају прописи о стицању и остваривању права на пензију.

У оваквом *системном* решавању и решењу целог питања, а и у складу са начелом економије прописа, законодавац Југославије није текстурално пренео дотичне одредбе из ранијег закона у нови Закон о основним правима... јер за то занста није било потребе и код оваквог његовог става при датим решењима у наведеном чл. 68 и 69, а донекле и чл. 67 који и *имплиците и експлиците садрже исто*. Ово и утолико пре, што сам закон не садржи никакву одредбу којом би се, на било који начин, и из било ког разлога, могло довести у питање остваривање овог права и после 31. децембра 1972. године, на исти начин као и пре тога, а најмање по основу тога, што би његов уживалац могао и хтео као пензионер нешто да „ради“ и „заради“!

Да је *правно и уставно правно*, дакако, сасвим на месту, што Закон о основним правима... није преузео, и *de lege lata* дефинисао, раније прописе, потврђује и одредба у члану 42 Закона о изменама и допунама Закона о доприносима и порезима грађана из 1967. ⁽¹⁰⁾ године, којом су републике овлашћене да пропишу, да се републички и општински допринос из личног дохотка из радног односа плаћају *по посебним стопама*... „на примања из „радног односа“ *уживалац пензије који на основу таквог рада немају својство осигураника*.” Наравно, ради се само о уживаоцима пуне старосне пензије, остварене на основу стажа од 40 (мушкарац) односно 35 година (жена).

Иако би се могло приговорити плеонастичности саме формулације ове одредбе, па чак и њеној унутрашњој противречности, она је, у основи, *правно потпуно коректна*. Свакако се не може говорити код „рада“ пензионера, о раду у радном односу, нити о примањима из тог рада, као личног дохотку, што се у задњој аленији сасвим јасно, и логички недвосмислено, каже. То излази и из чињенице, да је баш сврха ове одредбе *одређивање посебне пореске стопе за доприносе за плаћање доприноса из ових примања*, свакако са циљем да пензионеру — пореском обвезнику, што мање остане од ових „примања“. Али, поред тога, она садржи две битне ствари: да пензионер може да „ради“, и да по основу тога рада стиче зараду или, има „примање“ како закон каже, али не може добити својство осигураника; да се „примање“ од тога рада, које није лични доходак *опорезује по посебној пореској стопи*. Друга је ствар, да ли је ово *посебно* опорезивање уживалаца пензије, нарочито оних који су стекли пензију на основу уговора, у коју су сврху сами уплаћивали целокупни допринос, сагласно са Уставом.

Пошто су ови прописи важили, у области пензијског осигурања од 1964. године, а у области разреза и наплате доприноса и пореза од стране грађана од 1967. године, било је, утолико пре, не само непотребно, него и сувишно, да се они и даље уносе у Закон о основним правима... где им и иначе, како смо већ рекли, није место. По овом основу, оне су биле сувишне и у ранијем закону, јер и по ранијим прописима, како оним о радним односима, тако и оним о пензијама, нико ко је на осно-

(10) Сл. л. СФРЈ бр. 54/67.

ву радног стажа од 40 односно 35 година добио пуну старосну пензију, није ни на који начин могао засновати поново радни однос, радити у радном односу, нити стицати и примати лични доходак, из простог разлога, што је он и једно и друго извршио. Али, јер су извршиоци закона, посебно Закона о пензијском осигурању, оспоравали и одузимали пензију њеном уживаоцу, ако би нешто радио, па је то и довело до тога да се тај „рад“ и „зарада“ од њега, „дефинишу“ законом, и то сасвим декларативно, као „рад“ који нема карактер ради у радном односу, а „зарада“ од таквог рада, нема карактер ни садржај личног дохотка из радног односа. Рекли смо декларативно, јер се конститутивно ово питање решава у Закону о радним односима, односно сада у Закону о међусобним односима радника у удруженом раду. Не само то, него су овни прописи изгубили сваку важност, када је цело питање пренешено, и решено у области система разреза и наплате пореза, где му је и место. Тим даном, даном ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о доприносима и порезима грађана из 1967. године, у ствари су престале да важе односне одредбе из Основног закона о пензијском осигурању, јер су уместо њих дошле одредбе закона о доприносима и порезима грађана. Стога, непреузимање њихово у Закон о основним правима, сем изнетог, у основи је разлог решење дато у Закону о доприносима и порезима грађана. То је и као последица системно правне природе прописа, и у вези са тим, начела економије прописа. Као што ћемо још видети решење из Основног закона о доприносима и порезима грађана, већ крајем 1971. године преузеле су углавном републике у својим законима, па и са тог разлога било је сасвим сувишно, да Закон о основним правима поново то преузима и „регулише“. Ако је то било нужно по Основном закону о пензијском осигурању из 1964. године, и то не *de lege lata*, већ због наопаке примене закона, а када још није постојало решење у Закону о доприносима и порезима грађана, јер је до њега дошло тек 1967. године, сада је то, у присуству овог правог, законитог решења, било заиста сувишно, а што је Закон о основним правима, сасвим коректно правно, у свему у сагласности са Уставом и законима, избегао.

V

Баш супротно свему овоме, код својих решења, законодавци република и покрајина нису водили рачуна о овој уставно правној и законској основи и њеном континуитету у стицању и остваривању ових права. Добија се утисак, као да су једва чекали да прописи Основног закона о пензијском осигурању „престану да важе“, па да они даду „своја“ решења, на основу свога права суверености, превиђајући при том, да је то само уставна сувереност, дакле, строго у границама и под капом начела и прописа Устава СФРЈ, који као *ius cogens* представља, не само границе, него и једину правну основу, за све савезне прописе нижега ранга, законе и др. а нарочито за све републичке, покрајинске, општинске и друге прописе, као *ius particulare*, у односу на основна права садржана и утврђена у Уставу.

Односни текстови републичких и покрајинских закона, сви су скоро идентични у двома битним стварима:

а. — да се уживаоцима пензије ако ступе у „радни однос” или наставе да обављају самосталне делатности, по основу којих су осигурани, обуставља исплата пензије;

б. — да ће друштвеним договором бити решено, да ови пензионери могу примати пензију и у ком износу, или не могу.

Поред овога, има и разлика у датим решењима, које се морају овде изнети, већ и због тога, да би се видело, до какве немогуће *неједнакоправности* грађана доводе, у зависности од тога под чију „надлежност” спадају, као да нисмо сви равноправни грађани једне једине и правно јединствене државе Југославије!

Тако, црногорски и србијански закон ставили су под удар све уживаоце пензија без разлике, била она старосна, потпуна или непотпуна или инвалидска.

По црногорском закону, а тако и македонски — Заједница *може* предвидети да се запошљеним уживаоцима пензије којима пензија не прелази одређени износ (!) као и запошљеним уживаоцима инвалидске пензије... исплаћује дио пензије. Ови закони, при том, као ни србијански, ништа не говоре о могућности и условима под којима уживаоци пензије могу ступити у „радни однос” или се бавити самосталном делатношћу, на основу које су осигурани, и то не говоре с правом, јер они то и не могу прописивати, како смо то напред изнели.

Међутим ако о томе ништа не кажу ови закони, говоре Статути обе Заједнице, Србије и Црне Горе, и то на потпуно идентичан начин. И по једном, и по другом статуту, само уживаоци старосних пензија са пензијским стажом *мањим* од 40 односно 35 година, могу поново да ступе у радни однос, или да наставе са бављењем самосталном делатношћу, по основу које су осигурани. Наравно, на основу таквог рада они постају осигураници док не наврше 40 односно 35 година стажа осигурања.

Не треба ни рећи, да се овде ради о два основна права човека и грађанина, ма они били и пензионери, а услове под којима се она стичу има право да пропише само Федерација и њени закони — члан 281. Устава СФРЈ. У прописима Федерације, у том смислу и стоји, између осталог, и то, да радник-осигураник може стећи право на пуну пензију само са 40 односно 35 година радног-пензијског стажа. Услови под којима радник осигураник то може да постигне, такође су прописани законом Федерације. Зашто то да не видимо, и зашто према томе да не поступамо, када смо дужни, и по Уставу и по закону, и једно и друго?!

Па ипак, ни у законима, ни у статутима, *нема ни речи* о уживаоцима пуне старосне пензије, стечене на основу стажа од 40 односно 35 година, као ни о условима, под којима они могу да ступе у радни однос или да наставе да се баве самосталном делатношћу. Пошто они не могу ни са ким да удруже свој рад у удруженом раду, нити да наставе да се баве самосталном делатношћу, по основу које су осигурани, они су једноставно остављени на милост и немилост заједница друштвених договора, које су законодавци република и покрајина, тако аутократски декретирали наведеним одредбама, и снабдели их „овлаш-

ћењима", на основу којих они, као од шале, могу да лише сваког пензионера његовог основног права, да прима остварену пензију, иако му је она гарантована уставом СФРЈ, као право које се не може ни ограничити ни одузети, — члан 203. ст. 1. Устава.

Решење у члану 132. закона Хрватске, већ по себи садржи неподношљиве антиномије, иако је, у односу на уживаоце пензије са стажом мањим од 40 односно 35 година, исто као и у Статутима заједница Црне Горе и Србије. Наиме, и овде се пензионерима са непуним старосном пензијом, обуставља исплата пензије, ако ступе у радни однос и раде најмање с половином радног времена (!) или почну да обављају самосталну делатност на темељу које су осигурани.

По ставу 2, међутим, пензионеру са пуном старосном пензијом (са 40 односно 35 година стажа), за време рада по ставу 1) *право на коришћење пензије утврђује се друштвеним договором!* При том закон не решава основно, како и где да се запосли овај пензионер!

Нема никакве сумње, како смо то изнели напред али другим поводом, да после губитка својства радника у удруженом раду, по основу стеченог стажа рада и осигурања од 40 односно 35 година, грађанин *то својство не може никада, и ни по ком основу поново добити*, чак ни у својој матичној радној организацији. Не може то ни онда, ако и не оствари своје право на пензију, која му припада на основу пензијског стажа. А ово, у првом реду, и стога, што је он својство радника у удруженом раду изгубио, не само због тога, што је радио пуних 40 односно 35 година, него што је у вези са тим и после тога, наступила *стварна немогућност* код њега, да и даље обавља рад на свом радном месту, чији је основ субјективна, у ствари *радна неспособност* да радник и даље ради, и квалитативно и квантитативно, као што је радио раније. А у томе је, у исто време и основ права радника у основној организацији удруженог рада, да одлуче да таквом раднику, престане својство радника, а тиме и рад у удруженом раду.

Као по некој фатаалности, и не само овде, све се сваљује на онога, ко је боље, ко је више радио, ко је више допринео за потребе заједнице. Тако, по овој законодавчевој логици, пензионер са мање од 40 односно 35 година радног стажа, удружује и даље свој рад, прима пуни лични доходак из тог рада, и тече стаж за пуну пензију, док се овај други, који не може да удружи свој рад, нити по том основу да прима лични доходак, јер је све то већ испунио, силом закона, *сасвим противуставно и противзаконито*, тера поново у „радни однос“, да би му на основу тога била одузета пензија, било непосредно од заједнице, како се то ради по србијанском, македонском и црногорском закону, било посредно преко друштвених договора, како се то ради у осталим републикама и покрајинама, истина, негде делимично, негде потпуно, што је сасвим без утицаја на противуставност и противзаконитост, и оваквог решења.

Ако хоћемо да узмемо озбиљно ова и оваква решења, а ми то морамо и хоћемо, јер су она заиста озбиљна, онда се као прво питање поставља, који су то прописи који предвиђају и омогућавају уживаоцу пуне старосне пензије да удружи свој рад у удруженом раду, и по том основу добије поново својство радника у удруженом раду?

Таквих прописа, колико је бар нама познато, у овој земљи нема. Али, зато *прописи који постоје*, од Устава СФРЈ, па до последњег општер акта сваке основне организације удруженог рада, *говоре изричито да пуни старосни пензионер нема никакве, посебно НЕ ПРАВНЕ* могућности, да поново стече својство радника у удруженом раду. Још више од тога, он нема ни *стварне могућности*, да то постигне, јер је, радећи најмање 40 односно 35 година, *истрошио и умањио своју способност за рад до те мере*, да он не може представљати никакав интерес за удружени рад и његове субјекте. За жаљење је, да ово законодавци нису уочили при редиговању својих одредаба о овом питању. Још више је за жаљење, управо аутократско овлашћење у свим законима, сем црногорског и македонског који су то дато друштвеним договорима, дали Заједницама да „утврђују право“ на коришћење мировине за вријеме рада... како се изражава закон Хрватске, и да одлучују о одузимању тог права...

Код овога, ми се још једном питамо, како су и по ком основу предвиђени ови друштвени договори са оваквим овлашћењима да одлучију о овим правима, када знамо да се ради о правима стеченим и оствареним, у свему, на основу Устава СФРЈ и закона Федерације! Чиму онда Устав СФРЈ и Закон о основним правима... чему уставно начело — „Свако према способностима — сваком према његовом раду“ — које је фундаментална и универзална основа целокупног друштвено-економског система уређеног Уставом, чему чак и ова наша земља, као *ПРАВНА држава у целини*, ако друштвени договори могу на изнети начин да „утврђују“, дакако и да *одузимају* човеку и грађанину његова основна права, и то у зависности од тога, да он као уживалац тог права на пензију може и хоће нешто да ради, или не? Као што и из оваквог става излази, увек исто, *увек по способности*, да не кажемо, *по најспособнијему*, по ономе, и његовим правима, ко хоће и жели да ради, *а не мора*, ко хоће да унапреди рад и резултате рада, све му се то онемогућује, што се, већ по себи, противи и самом здравом разуму.

Ова и оваква „уређивања“ основних права грађана од стране република и покрајина, више него оправдавају скептицизам уставотворца Југославије, у жељу и вољу, па чак и способност ових законодаваца, да се придржавају закона и Устава СФРЈ. Стога је, свако одступање или неправилно примењивање његових одредаба, Устав СФРЈ означио као противзаконито и противуставно, — чл. 197—198 и чл. 204—216, а поврх тога још је установио свој Уставни суд, *са неприкосновеним и највишим обавезама и овлашћењима*, да бди над правилном и пуном применом Устава, и да га заштити од свих повреда и злоупотреба, без обзира у којој форми, и са кој нивоа оне долазиле.

И ова „уређивања“ врше се директно противуставно и противзаконито, да би парадокс био потпун, када се на све стране говори, наравно од позваних, и убеђује, и усмено и писмено, и то тако рећи из часа у час, и из дана у дан, непрекидно и стално, да се што доследније и правилније примењује Устав. И на овоме се толико инсистира, да је то свакако мало превећ, и ми се бојимо, да се и овде, као и код сваке друге ствари, може да претера, и самим тим да постигне супротно дејство, од онога што се жели, а наиме, да се од људи схвати, и тако

поступа, само због тога, што се тако говори и прича, а не што тако прописује непосредно Устав. Уз то, оваква „агитација“ за „стриктну“ примену Устава, противна је самој природи ствари. Она као да занемарује, а свакако може да доведе до потцењивања, помисао на нашу самообавезаност прописима закона и Устава, и то самообавезаност да би, и појединачно, и као целина, били постојанији, да би имали више слободе, и више права, и да би и у једном и у другом били што слободнији, чвршћи и сигурнији. И зато је пуно поштовање према Уставу и законима ствар наших трајних и најљудскијих обавеза, које су, уосталом, утемељене у њима самим, како се то каже, *ex lege*.

Ако те обавезе не испуњавамо или испуњавамо али у наопакој примени њиховој, онда је свршено и са нашим слободама, и са нашим правима. Ту не може да помогне никаква „агитација“ у корист Устава и закона и њихове „законите“ примене, већ и због тога, што они за такав случај не прописују као „лек“ ни пропаганду ни убеђивање, *него само санкције, и то врло оштре санкције*, како се види из нетом наведених одредаба. И људи који себе сматрају позваним да „проучавају“ и убеђују друге, да се поштују Устав и закони, далеко би више допринели угледу Устава и закона и њиховој правилној примени, ако би мало више, и једино, порадили на томе, да се примене наведене санкције. Само овим путем, и на овај начин, може се створити или, било би можда исправније рећи, покушати да се створи код наших људи, ако не *култ права и закона*, а оно бар нашу везаност Уставом и законима, нашу *самообавезаност*, како смо напред рекли, баш зато што су то аутохтоно *наши закони*. Дакле, ако немамо још *култ закона и права* уопште, будимо бар способни — како рече песник — да се осетимо заробљеним и везаним законима које сами доносимо (11).

VI

На крају, да ма и укратко прегледамо, како је ово питање решавано и решено у друштвеним договорима тамо, где су ови договори закључени.

САП Војводина: По усвојеном договору, пада одмах у очи, да се „права“ дају, а још више одузимају до те мере широко, да и само то, доводи у питање уставност и законитост датог решења. Прво, што је учињено, уживаоци пензије су подељени у неколико категорија. *Први* су они којима се *не узима пензија*, ако приход по члану домаћинства (!) *не прелази 30%* од просечне зараде у Покрајини у претходној години; *други* су они код којих приходи по члану домаћинства *не прелазе 50%* просечне зараде Покрајине у претходној години, и исплаћиваће им се пензија у износу од *50%*; *трећи и четврти* су војни пензионери, и пензионери из службе унутрашњих послова „...уколико раде на радним местима за које је потребно посебно стручно знање и искуство стечено на овим дужностима или раде на пословима од интереса за друштвену

(11) „...Ја сам цар заробљен законима које прописујем сам...“ Десанка Максимовић: „Тражим подмловање“, „Песме“, издање Српске књажевне задруге, Београд, свеска 297.

безбедност (у организацијама удруженог рада и другим организацијама...)“ а чија месечна примања по том основу *не прелазе 150%* од просечног личног дохотка у привреди САПВ оствареног у претходној години, *исплаћиваће се пун износ пензије*. Пети су научни радници и наставници у „високо-школским установама“ и „научним организацијама“, и њима се *исплаћује пуна пензија*, без обзира на примања из овог посла, „под условом да радно место на које се упошљава или је упослен није могло бити попуњено у складу са прописима, конкурсом или путем огласа“, што важи и за војне пензионере и пензионере из службе унутрашњих послова.

Подели уживалаца пензије по предњем основу, додата је и још једна, по нашем мишљењу далеко озбиљнија, мислимо, уставно правно, а тиме и законски озбиљнија. Наиме, код прве и друге групе уживалаца пензије, за одлуку да ли им припада право на пријем пензије, и у ком износу или не, цени се по висини прихода уживаоца и прихода чланова његова домаћинства, где спадају: „...лични доходак, накнаде и пензије, те приходи од самосталне делатности или пољопривредне делатности као и порезу подложен приход од имовине и други приходи на које се плаћа порез“! Код треће и четврте групе, све ово не долази у обзир. Код њих је одлучна висина „зараде“ од „рада“, који обављају као пензионери, и док она не пређе одређених 150% њима се пензија исплаћује у пуном износу!

Нешто слично као капетан Сула, али ипак друкчије. Како подијели Сула, оно жито у твојој капетанији? Ја, Господару, тачно онако како си Ти заповиједио, подијелите то право као Бог, и ја дао све онима којима је и Бог дао, и који имају, а осталима који немају, ништа. И ово решење у овом Договору има исти *принцип правде*: ко има више, дато му је све, и највише, само је лишена Сулина филозофског шеретлука и оштротности, који је ишао на то, да после добије и за оне — када падне давија против њега — којима није дао, па је и добио, чиме је његова „неправда“ при првој подели, тријумфовала на крају као *правда*, и то у пуном смислу речи.

Ако би било дозвољено да се нешто каже на овакво разврставање уживалаца пензије и њихових права, онда би било свакако прво то, да оно не може да ужива заштиту, ни Устава ни закона. А када ствар тако стоји, онда је све друго што би се имало рећи, а има, непотребно, и сувишно рећи. Па ипак... поставља се питање, где је основ, нарочито *правни основ*, за овакву „поделу“? Како „рад“ пуних старосних пензионера, па и ових, може да буде само у *помагању*, како смо напред утврдили, очигледно је, да „зарада“ из таквог рада неће никада прећи постављену границу у износу од 150%, коју је Договор одредио, а која ће практично остати углавном недостижну, а у сваком случају непреназибена. Међутим, у оваквом одређивању ове „зараде“ битно је то, а то се њоме изгледа и хтело да постигне, да она свим овим пензионерима, ако буду „радили“, као што хоће, осигура пријем пуне пензије. А у сваком случају, највиши износ личног дохотка утврђеног... у привредним делатностима САП Вјевдине, — члан 10. Договора, што по себи, не би могло бити ни противуствано, ни противзаконито. Оно је,

и једно и друго, само у односу на пензионере прве и друге групе, зашто и за њих није узета „зарада“ од њихова „рада“ као пензионера, као основа за одлуку за пријем пензије или не, већ је поступљено на изнети начин.

Колика, међутим, и каква може да буде „моћ“ друштвених договора, па и овога, види се из одредбе његова члана 5, у коме се прописује, управо наређује, да ће номенклатуру радних места и послова за војне пензионере утврдити Покрајински секретаријат за народну одбрану и Покрајински штаб за народну одбрану, а за пензионере из службе унутрашњих послова Покрајински секретаријат за унутрашње послове, „... уз сагласност потписника Договора“. Све ово као да упућује на неки својеврстан нов уставни систем основних права човека и грађанина, посебно, самоуправних права, јер се све ово ради изван дотичне организације удруженог рада, па чак и без њене сагласности, а да и не говоримо о радницима који су удружили свој рад и средства у њој, што не би могло бити допуштено, чак ни по прописима закона о народној одбрани (12). Уз то, све се ово предвиђа и ради, за људе који су одслужили свој радни век, због чега обављање овога „рада“, зависи искључиво од њихове „моћи“ да „раде“, а још више од њихове — воље. Норме, и то искључиво норме јавног поретка, прописују да су сви они изгубили способност за рад у удруженом раду, трошећи је у том раду 40 односно 35 година. Када је то тако, онда чему може да послужи, са становишта удруженог рада и његових интереса и радника као његових субјеката, прављење, или чак и само означавање радних места унутар организације удруженог рада, на којима ови пензионери „треба“ да „раде“? Тако нешто противи се, уосталом, и интересима јавног поретка, јер је рад у удруженом раду, у првом реду ствар овог интереса, а тек у другом, интерес и право појединца, радника у удруженом раду.

Уставни принцип је, а на основу њега, и одређене норме савезних закона утврђују, да о свему што се односи на рад у удруженом раду у основној организацији удруженог рада, одлучују самостално радници у удруженом раду, а то по основу свог највишег самоуправног права, — члан 1—33, чл. 120—128. Устава СФРЈ, члан 1—22. и нарочито чл. 53. закона о међусобним односима радника у удруженом раду. Примерице, члан 4. овог закона, скоро као да таксативно набраја ону укупност чињеница, околности, односа, установа у удруженом раду, и услова под којима он настаје, и у вези са тим, права и обавезе радника као његових субјеката. О свему томе, о свим тим „привима и обавезама из међусобних односа у удруженом раду“, како их дефинише члан 1. наведеног закона, одлучују једино и искључиво радници у удруженом раду. Да напоменемо и то, ту спада и утврђивање радних места и послова у оквиру њих.

Како је чланом 67. ст. 2. Закона о пензијском осигурању Војводине прописано, да се друштвеним договором може предвидети могућност исплате пензије односно дела пензије и за време запошљања, не изгледа да постоји, по овом пропису правна могућност, да би друштвеним дого-

(12) Закон о народној одбрани (Сл. л. СФРЈ бр. 22/74), глава IV чл. 69—98.

вором, могло да се одлучује још и о „номенклатури“ радних места, како је то овде учињено, чак и када то не би било искључиво право радника у удруженом раду. Уосталом, по ком основу, и овлашћењу је Договор могао о овоме да одлучи само за ове пензионере, а по ком основу то није учинио и за прве две групе пензионера, из његове „класификације“, — то је остало нејасно и необјашњено у Договору, што такође указује на чињеницу *неједнакоправног* третирања и решавања, и то у основи, о праву коришћења пензије и могућности њене исплате уживаоцу пензије за време запошљања”.

Конечно, има најмање још једна примедба која би се могла ставити, у односу на решење за пензионере прве и друге групе, односно оне из члана 2. Договора, а наиме, како може издржати критеријум истине, а тиме и логике, и у вези са тим, захтеве права, решење договора које исплату њихове пензије или њеног дела, ставља у зависност од *просечног личног доходака* за протеклу годину у привреди Војводине, када се зна, да се овде ради о већ извршеном и искоришћеном раду ових пензионера, дакле, о „*минулом*“ раду, *кроз пуних 40 односно 35 година*.

Ако је *минули рад* „... од нарочитог утицаја на начин утврђивања пензијског основа и одређивања висине пензије, како се то и каже у члану 3. ст. 2. Закона о основним правима, онда је Договор поступио потпуно супротно овом пропису, када је овако недозвољено *ниско* третирао пензију ових пензионера. Узето по свом правом значају, Договор је оваквим решењем, свео пензију ових људи најмање испод половине од износа који је стечен и остварен на основу 40 односно 35 година стажа, односно „*минулог*“ рада. Ово се доказује самом чињеницом, да просечни лични доходак, са којим Договор „равна“ пензију ових људи, у сваком случају, нема иза себе ни 20 година „*минулог*“ рада! И само због овога, не може бити, ни по Уставу, ни по закону допуштено, да се пензије пуних старосних пензионера, могу третирати „*једнаким*“ са просечним личним дохотком, али ни са највишим личним дохотком, из простог разлога, што ни иза једног, ни иза другог, не стоји извршени рад од 40 односно 35 година. У Савезном заводу за статистику приказан нам је податак, да је радни стаж који учествује као део основе за израчунавање просечног годишњег личног доходака у 1974. години износио око 13 година! Овај податак речито говори, колико ризика садржи ово свођење пензија пуних старосних пензионера, да им пензија буде не само неоправдано, него и енормно смањена, када стоји чињеница да иза добијеног просека, рецимо за 1974. годину, стоји радни стаж од само 13 година. При томе, треба имати на уму, да је лични доходак пуних старосних пензионера, приликом остваривања права на пензију *озбиљно умањен* такозваном „*густином*“ стажа за десет година унатраг и израчунавањем просечног личног дохотка за тих десет година! Када се томе дода, да ни тако умањени лични доходак није им у целини признат као пензија, већ умањен за још 15%. Дакле, два смањења заслуженог личног дохотка у моменту испуњења услова за пуну старосну пензију! Нисмо ни мало сигурни, да је оваква законодавчева рачуница допуштена и по Уставу СФРЈ, али овде у то ближе не можемо улазити. Да би се питање могло да реши уставно и законито, када већ хоће да се овако „*решава*“,

морају се тражити и наћи друга мерила, а упоређења из Договора не могу користити јер, поред тога, што су противуставна и противзаконита, она су уз то, *крајње неправедна*.

Црна Гора: Скупштина заједнице пензијског и инвалидског осигурања радника Црне Горе је нешто шкртија, када је у питању „диференцијација“ пензионера и њихових „права“ у очима заједнице, и „дели“ углавном у две групе (13), и то: једну групу чине они уживаоци пензије чији износ пензије прелази износ *просјечног дохотка* у Републици из претходне године, и њима се *обуштава исплата пензије у целости*, „...ако ступе у „радни однос“ или ако се баве самосталном делатношћу“. У другу групу су „разврстани“ они пензионери чија пензија „...не премаша износ *просјечног личног дохотка* из претходне године у Републици“, и њима припада „дио пензије“. Овом пензионеру, „за вријеме трајања запослења“, одузима се пензија у зависности колико чланова породице издржава:

— ако издржава 3 и више чланова одузима му се 20% од пензије, ако издржава два члана 30%, једног члана 50%, а ако нема никога на издржавању одузима му се 70% од пензије! Пошто је реч о људима са пуном старосном пензијом, и по природи ствари, старијима од 60 па и 65 година, када су сву децу извели на пут, испада по овој рачуници Црногорске заједнице, да постоји само теоријска могућност, да овај пензионер избегне да му се од пензије не узме пуних 70%, а у сваком случају 50%, а то је вероватно и било у основи овако датих „бенефиција“ овим пензионерима.

Наравно, све што смо горе изнели, приказујући друштвени договор Заједнице Војводине, у погледу неоснованости, противуставности и противзаконитости, *свођења ових пензија на просечне личне дохотке* из претходне године у Републици, важи у свему и за истоветно решење Заједнице Црне Горе.

Србија: Као што смо већ рекли, у Републичкој заједници радника Београд, ни до данас није „успело“ да се донесе, или закључи друштвени договор. Ипак, Заједница то није сметало, нити смета, да линеарно и без разлике одузме у *потпуности пензије*, и одузима их редовно сваког месеца, свим *уживаоцима пуне старосне пензије*, а нарочито онима из редова самосталних занимања, и само њима, јер уживаоци *непуне старосне пензије* могу да удруже свој рад у удруженом раду и тиме добију својство радника у удруженом раду, и да у том својству раде и буду социјално осигурани до навршетка стажа за пуну пензију: 40 односно 35 година стажа. Републичкој заједници пензијског и инвалидског осигурања радника Београд, у овој незаконитој работи, ни то није довољно, него је све уживаоце пуне старосне пензије, пошто им је узела пензију у целини, прогласила за „социјалне осигуранике“ (!), и разврстава их у највеће Стопе ради одређивања доприноса, и тако обрачунате доприносе од њих захтева и — *наплаћује!*, и то за *све гране осигурања*, за које су све ове доприносе ови пензионери плаћали кроз 40 односно 35 година

(13) Одлука је објављена у Сл. л. ЦГ бр. 17/73.

свога рада у удруженом раду, и тек када су их све исплатили, могли су на основу тога остварити своје право на пензију.

Ове, и овакве своје захтеве Заједница, *правно*, брани и образлаже тиме, да су престали да важе већ наведени прописи Основног закона о пензијском осигурању из 1964. године, а да их нема у Републичком закону. Одлучујући овако, Заједница није ни погледала у члан 16. свога Статута, а да је то учинила, лако би се уверила, да је та, тобоже, „укинута“ права, у целини преузео Статут, а да и не говоримо о прописима члана 70. Закона о пензијском и инвалидском осигурању Србије, према коме се из средстава Заједнице, поред пензије, када се она оствари, подмирују и сви остали доприноси и трошкови, њих девет врста на броју, а у тачки 4) изричито се наводе „... доприносе за здравствену заштиту пензионера и друге доприносе“. Па како ове пензионере, члан 48. наведеног закона, није лишио и права на здравствену заштиту, а ни Заједницу није ослободио обавезе да подмирује и ове трошкове из Фонда осигурања, коме треба сада говорити и доказивати, да Заједница *нема право* да од ових *ex пензионера*, који су то постали њеном вољом, поред узете пензије, наплаћује и доприносе за све гране осигурања, па чак и за пензијско осигурање!

Додуше — *horribile dictu* — Заједницу је овде обилато помагао и Врховни суд Србије, свом снагом своје моћи, и још већом влашћу, утврђујући решење о разрезу и наплати ових доприноса као законито (14).

Као што видимо, ни члан 70. Закона о пензијском и инвалидском осигурању, о коме смо напред говорили, члан 16. Статута Заједнице, па чак ни одредбе члана 34. и чл. 36. Закона о порезима грађана Србије (15), како су сви ови прописи део нашег *чистог позитивног права*, бар србијанског, Врховни суд не узима у обзир, да би у односу на њих проценио законитост или не, оспореног решења!? Да и не говоримо о чл. 53. Закона о међусобним односима радника у удруженом раду. На овакво резонување и суђење Врховног суда Србије, ми устајемо са тврђењем, да у овој земљи нема прописа, који омогућавају да пуни старосни пензионер може удружити свој рад, језиком пресуде речено, „поново се запослати“, а ни да обавља самосталну делатност по основу које би могао бити осигуран, па је сасвим депласирано говорити, како *нема* прописа, према којима ови пензионери, када се, тобоже, поново запосле, „*губе својство осигураника*“. Уз овакво, правно потпуно неприхватљиво тврђење суда, морамо и овде поновити оно што смо већ рекли раније. Обрнуто тврђењу Врховног суда, све је решено, *и то је решено на позитиван начин* тиме, што је *прописано* да могу удружити свој рад и на основу тога поново стећи својство радника у удруженом раду, а тиме и својство осигураника, *само уживаоци непуне старосне пензије*. И то све у сагласности и са наведеним прописима закона о доприносима и порезима грађана из 1967. који су и данас на снази у форми републичких

(14) Пресуда Врховног суда Србије Убр-9022/74.

(15) Сл. гл. Србије бр. 51/71, Н. новине Хрватске бр. 52/71, БИХ Сл. л. бр. 37/72, Црна Гора Сл. л. ЦГ бр. 23/73, Македонија Сл. в. бр. 39/72, Војводина Сл. л. бр. 23/71, и Косово, Сл. л. бр. 37/71, Словенија Ур. лист бр. 7/72. — пречишћено беседило (Ур. бр. 21/74).

закона. За жаљење је да је Брховни суд Србије могао донети овакву пресуду, и поред ових прописа, у којима се ако и *посредно* па стога и *недвосмислено* каже, да после остварења пуне старосне пензије ниједан грађанин ове земље, па био он и пензионер, „адвокат“ не може „радом“, ни „зарадом“ од таквог рада, *стећи својство осигураника*, ни по основу „рада“ у удруженом раду, ни у самосталној професионалној делатности било које врсте.

Хрватска: У Хрватској је закључен друштвени договор 29. липња 1973. године, а примењује се од 1. септембра 1973. године. Може да звучи парадоксално, али је тако, овај друштвени договор у *Заједници Хрватске* има у виду *само уживаоце пуне старосне пензије*. Ако овај пензионер, каже се у Договору, „ступи у радни однос или почне обављати самосталну делатност на темељу које је осигуран“, — исплаћује му се мировина која му припада али највише у своти која заједно са оствареним особним дохотком из „радног односа“ или приходом оствареним на темељу обављања самосталне делатности, не премашује своту највишег особног дохотка у Републици утврђеног према члану 12. ст. 2. Опћег друштвеног договора о распоређивању дохотка и расподеле средстава за особне дохотке (Н. новине бр. 17/72. и бр. 18/72).

Како се види, код овог решења као и оног у БиХ, Словенији и Македонији, особено је то, да се изричито ради о пуним старосним пензионерима, за разлику од решења у другим Заједницама, где се говори о пензионерима уопште... Заједничко је, што је мерило за одузимање пензије највиши особни доходак, чије смо недостатке изнели код решења у Војводини, а делом и у Црној Гори, што све важи и код овог решења Заједнице Хрватске.

Заједничко је и то, да ни овај Договор није водио рачуна о томе, да пуни старосни пензионер не може да удружи свој рад по постојећим прописима, услед чега отпада могућност да се и ово решење на њега примени, ако би нешто радио и зарађивао, било за интересе организације удруженог рада, било у својој бившој самосталној професији, односно делатности.

Конечно, и то је донекле особено за ово решење, како се може поново укључити у распоређивање дохотка и расподелу доходака за особне доходе, једно право које је *стално стицано и стечено под режимом таквог распоређивања и расподеле, и после тога остварено као дефинитивно и потпуно*, као што је право на пуну старосну пензију? Питање је на свом месту и стога, што су та распоређивања и расподеле уведене пре, и у време када се није могло ни мислити, да под њихов удар може доћи и чак и пуна старосна пензија!

Ако нешто може бити предмет тог распоређивања и расподеле, онда је то једино она „зарада“ коју уживалац пензије постигне, ако „ради“ после пензионисања, *а то су већ све учинили и решили закони о порезима грађана република и покрајина*, као што је то био пре њих решно и савезни закон. И та су решења, већ и стога, до те мере правно укорењена, у првом реду баш у Хрватској, која је сâм Основни закон преузела као свој, а у Словенији то решење, разуме се, стоји и у преочишћеном тексту републичког закона о порезу грађана из 1974. године!

Словенија: У Словенији је већ 30. марта 1973. закључен друштвени договор на основу овлашћења из чл. 23. Закона о пензијском и инвалидском осигурању (Ур. л. бр. 54/72).

Међутим, већ јула месеца 1973. у овој републици је донет Закон о изменама и допунама (Ур. л. бр. 26/73), чијим је чл. 2. измењен чл. 23.

Прво, првобитни чл. 23. је *ab ovo* укинут, јер је у чл. 6. закона о изменама и допунама предвиђено, да ће се одредбе чл. 2. примењивати од 1. јануара 1973.

Друго, напуштена је институција друштвеног договора, што је довољно разборито и мудро, да би то требало истицати.

Треће, нови члан 23. прописао је непосредно, на нивоу закона, целу процедуру око решавања овог питања.

Четврто, напуштено је „гарантовање” исплате пензије у сваком случају за 50% из ранијег текста, и ту је основна грешка овог решења, јер је исплату пензије, не за 50%, него 100% требало оставити њеном уживаоцу.

Пето, ако пензија и „зарада” уживаоца пензије заједно прелазе двоструки износ просечног личног дохода свих запослених у Словенији, уживалац пензије плаћа (!) Заједници посебан принос — допринос... који се обрачунава тако, да се на порез који се плаћа из укупног прихода грађана, употреби количник 0,7!

Иначе, и овде се је остало при ранијем, а наиме, да уживалац пуне старосне пензије, може поново „ступити у радни однос”, почети обављати самосталну делатност, и радити на основу уговора о делу, иако бар што се тиче прва два начина „рада”, како смо већ изнели, не постоји правна могућност да се они остваре.

После оваквог, другог, а после оног из друштвеног договора, и трећег решавања овог питања, може само да чуди, да је законодавац Словеније пропустио да бар ово његово, треће решење буде уставно и законито, иако се има утисак да је хтео и желео да цело питање реши „повољно” материјално за уживаоце пензија, он је увођењем *посебног доприноса и на пензију* довео, на свој начин, целу ствар до апсурда. Наиме, не може се искључити, ма то било и теоријски, да овај посебни допринос прогута понекад и целу пензију, а свакако добар њен део. У том, и у сваком случају, чак и код најмањег оптерећења пензије овим доприносом, иако ово решење, уз то што је „повољније”, изгледа уставније и законитије, оно је то само привидно. Парадокс је и у томе, што овај допринос, уместо да погађа и терети „зарату”, ма и за цео њен износ, што би било, и јест, у природи ствари, он циља у првом реду на пензију и њу погађа.

Стога, и ово решење, иако сасвим близу да буде уставно и законито, оно то није. Није због тога, што је и овакво третирање права на пензију противно већ наведеном чл. 203/1 Устава СФРЈ. Право на пензију, управо право на пријем стечене и остварене пензије, то је она економска и социјална сигурност уживаоца пензије коју, и под свим условима, гарантује и штити сам Устав. А уведена снижења односно умањења пензије овим решењем прво, њеним скроз *неодређеним* свођењем на просечни лични доходак, ма било и двоструки, и друго, уведеним по-

себним доприносом, сигурно лишавају уживаоца пензије ове његове економске и социјалне сигурности.

Све је ово последица чињенице, што се у погледу опорезивања „зараде“ уживаоца пензије, и тиме умањења укупних прихода његових у корист физкуса, *чему се једино тежи*, није једноставно остало при решењу у закону о порезима грађана, где је све ово у потпуности решено и, што је главно, сасвим је адекватно решено, а уз то и у пуној сагласности са Уставом и савезним законима, како смо то већ изнели.

Сем изнетог, значајно је и то, да овај посебни допринос који морају да плаћају уживаоци пензије заједници, у ствари је *њен чист профит*, пошто заједница не даје у замену било шта, нити је по том основу терете било какве обавезе, као што ни уживалац пензије не стиче никаква права, па је и због свега овога решење са посебним доприносом сасвим промашило.

Конечно, и то треба и овде рећи, баш поводом оваквог словеначког решења. Не ради се о томе, нити се може радити, да ли је дато решење за уживаоце пензија „повољно“ или не, *већ се ради једино о томе, да ли је решење уставно и законито*. А оно није, нити може бити, ни једно ни друго, самом чињеницом, што оно, ма то било и сасвим „делимично“ лишава уживаоце пензија њихова основног права које су они стекли на *установан и законит начин*.

Сви знамо, а о томе смо ми већ и писали, да је код свих односних норми, у законима република и покрајина, *occasio legis*, да се спречи „неоправдано богаћење“ пуних старосних пензионера (и само њих!), као и настајање „неоправданих социјалних разлика“, па се је, да би се то постигло, сасвим несрећно посегло за одузимањем пензија тим пензионерима, било у целини, било делимично, при чему је *одузимање у целини далеко претежније*. Међутим, сва дата решења показују, што је и иначе у природи ствари, да *occasio legis* не само *не може*, него *и не сме да буде остварен одузимањем пензије*, било у целини, било делимично, већ једино *одузимањем „зараде“ коју пензионер стиче*.

Поступајући супротно дата решења су одузимањем пензија на изнети начин направила прави погром у основним правима ових људи, не поштујући при том ни Устав СФРЈ, ни савезне, па чак ни своје републичке и покрајинске законе. Ђорсокак у који су наведена решења довела проблем упућује да се *право* решење може добити искључиво у области „додатног доходака“, — да останемо при том изразу за сва решења. И не само *право*, него *и једино могуће уставноправно*, и *по закону*. А када је тако, као што јест, *онда је решење одавно пред нама*, прво у Основном закону о доприносима и порезима грађана из 1967, а затим у законима о порезима грађана република и покрајина, о чему ће, као целини, више бити речи у следећем поглављу.

Босна и Херцеговина: њено решење је у томе, да *пуни старосни пензионер који ради* у организацији односно код послодавца са мање од половине пуног радног времена (!), пензија му се *не исплаћује* ако остварени нето лични доходак за тај рад заједно са пензијом износи више од највишег личног доходака утврђеног друштвеним договором о расподели доходака и личних доходака. Исто важи и за пуног старосног пензионера

ако почне да обавља самосталну делатност по основу које постоји обавеза на осигурање (!). Чија, његова или уопште? Изгледа ово друго, а то је тек неприхватљиво.

Иначе, и за ово решење, на одређени начин, *mutatis mutandis*, оно што је речено за остала решења, посебно за решење у закону Хрватске, али ипак уз две разлике које због њихова значаја, морамо овде истаћи: уместо да „ступи у радни однос“, овде се прописује само да „ради“ у организацији односно код послодавца мање од половине пуног радног времена, што би упућивало да овај „рад“ нема карактер и садржај рада у удруженом раду, нити његов носилац својство радника у удруженом раду, док је за пензионере који започну самосталну делатност *личним радом* обавеза на осигурање имплицитна, па је *неједнакоправност* између ових пензионера, у односу и на ово, више него очигледна.

Македонија: И у овој републици решење је углавном као и у закону Србије, само није институисан друштвени договор, већ је овлашћена Заједница да пропише, да ли ће и коме признати *део* пензије онима из реда старосних пензионера, чија зарада са пензијом је *мања* од просечног личног доходака у републици, али се не каже и за коју годину! Наравно, реч је о пензионерима који су стекли и остварили пензију са 40 односно 35 година стажа.

Косово: Закон Косова садржи у битном исту одредбу као и чл. 48. закона Србије, и што је напред изнето за ову одредбу, важи и за решење у закону Косова.

И, на крају, у бити и укратко, дата решења изгледају овако: Закони Србије и Косова су потпуно индиферентни према „заради“ коју пензионер оствари, и она је без *икаквог утицаја ни одузимање пензије*, у Македонији, Војводини и Црној Гори као неко „мерило“ узима се *просечни лични доходак* из претходне године, погоршан уз то разним „подслама“ пензионера и „критеријумима“ према којима се врши одузимање пензије, у Хрватској и Босни и Херцеговини *највиши лични доходак* из претходне године, а у Словенији *двоструки износ просечног личног доходака* из претходне године. Дакле, све у свему, тотална и универзална *неједнакоправност и неједнакост* пуних старосних пензионера-грађана Југославије пред законом, и то у области својих највиших, основних права, утврђених и гарантованих непосредно самим Уставом СФРЈ.

И после прегледа свих ових решења, уместо сваког другог закључка, мислимо да не остаје ништа друго, него да Уставни суд Југославије, у заштиту Устава и савезних закона, а на основу чл. 387. став 3. и чл. 206. и 207. Устава СФРЈ, по својој надлежности, покрене поступак за оцењивање уставности и законитости наведених Одредаба републичких и покрајинских закона. А ово и утолико пре, што поступак за оцењивање уставности и законитости члана 48. закона Србије покренут решењем суда Убр-147/73. од 11. јула 1973, по нашој представи од 10. маја 1973. *није ни до данас окончан на уставан и законит начин.*

Писац ових редова имао је част да Уставном суду Југославије даде иницијативу у том смислу, а на основу наведеног чл. 387. ст. 1. Устава

СФРЈ. Иницијатива је примљена и заведена код суда под Убр-562/75 20. октобра 1975. године.

У прилог оправданости интервенције Уставног суда Југославије, као јединог начина да се заштити уставноправни поредак од ових одредаба из закона о пензијском и инвалидском осигурању република и покрајина, и отклоне штетне последице њихове, посебно, и њихове примене, речито говоре озбиљно, законски и уставно неприхватљиво неједнакоправности, унутар самих решења, затим неједнакоправности решења у једној, у односу на решење у другој републици и покрајини, а поврх свега чињеница, да је цело питање решено у законима о порезима грађана. Напред смо већ навели члан 42. Закона о изменама и допунама Закона о доприносима и порезима грађана из 1967. године ⁽¹⁶⁾, који са становишта саме пореске политике земље уопште, сасвим надлежно, допушта и утврђује право уживаоца пуне старосне пензије да „ради“ и „зарађује“ на том раду, да то нема утицаја да прима своју пензију. Али, да ће доприносе и порезе на ту зараду морати да плати по посебним пореским стопама, које су овлашћене да пропишу републике и општинске скупштине.

Према овоме, уживалац пензије прима своју пензију у целини, али ако при том „ради“, на „зараду“ мора да плаћа доприносе и порезе по посебно одређеној стопи. Када се на ову „зараду“ мора да плаћају јавни терети по посебној стопи, то у исто време треба да значи, да та стопа не може бити мања-нижа од редовне, нити једнака њој, јер ни у једном ни у другом случају не би било потребе да се она прописује. Значи, да ова стопа мора бити већа од редовне, и опорезивање на основу ње у већем проценту од оног који се плаћа по редовној стопи. На овај начин ми смо се потпуно заштитили од тога, да се овом „зарадом“ пензионер „неоправдано обогати“, а с друге стране, „сасекли“ смо у корену могућност настајања „неоправданих социјалних разлика“, које би из ове „зараде“ пензионера могле да настану!

Са овог становишта, а и иначе, „рад“ и „зарада“ уживаоца пензије је нормална, чак животна појава и потреба, а осим тога је и део његова основног уставног права на рад, кога ни као пензионер није, и не може бити лишен. Закон и ово има у виду, па каже да уживалац пензије, на основу овог „рада“ нема својство осигураника, што у исто време значи да се не ради о раду у радном односу, односно у удруженом раду, нити о дохотку из таквог рада. Тиме је у исто време речено, да ни једно ни друго, ни „рад“, ни „зарада“, не могу, правно, бити никаква сметња за уживање стечене и остварене пензије.

Да је у очима законодавца Србије све ово и данас овако, доказ су члан 34 и 36. Закона о порезима грађана Србије. Закон је прво у чл. 34. заштитно пензију уживаоца пензије у целини, и то до те мере, да се на њен износ не плаћа чак ни порез. Затим је у чл. 36. прописано, да скупштине општине могу одлуком одредити, да се порез из „радног односа“ плаћа по повећаним пропорционалним стопама, на примања уживалаца пензије из овог „радног односа“, који на основу таквог рада немају свој-

(16) Пречишћен текст Сл. л. СФРЈ, бр. 13/70.

ство осигураника. Исте прописе садрже и закони Црне Горе, Македоније, Босне и Херцеговине, Словеније, Војводине, Косова, Хрватске која је чак преузела у целини Основни закон о доприносима и порезима грађана, па тиме и ове одредбе у њему.

Као што видимо, и републички и покрајински закони су у потпуности реципирани одговарајуће прописе из савезног закона, док их је Хрватска у целини преузела, с тим што су у овим законима, још одређенији и одлучнији, када је у питању стопа, по којој има да се разреже порез на примања пензионера од овог „рада“. Та стопа, сада, изричито по законима, мора бити повећана, разуме се, у односу на стопе које важе за остале пореске обвезнике. И у овим законима се, исто тако каже, да уживалац пензије на основу овог „рада“ и „зараде“, нема својство социјалног осигураника.

Ако сада имамо у виду одредбе о одузимању пензија по законима о пензијском осигурању република и покрајина, и ове одредбе њихових закона о порезима грађана, не може бити дилеме о томе, да су у овим одредбама, ма и имплиците, и по свом садржају, преузете одредбе чл. 38, чл. 104. и чл. 120. Основног закона о пензијском осигурању из 1964. године, и то тако, што је цело питање којег су ови прописи, како смо већ рекли, само декларативно обухваћено, сада одредбама ових закона решено и то позвано и надлежно, решено једноставно и просто, већим опорезивањем ових „зарада“ уживалаца пензије и то решено уз то, правно и законито, што је само доказ више за правни континуитет у решавању овог питања, о коме смо напред говорили, који је потпун и *de lege lata*, како на нивоу Федерације, тако и на нивоу република и покрајина. Од посебне је важности у погледу своје правне основе да је ово решење настало у времену када су наведени прописи Основног закона о пензијском осигурању били на снази.

Не само то, него оно што је хтело, и хоће, да се постигне наведеним одредбама у законима о пензијском осигурању, и то на потпуно противустанован и противзаконит начин, све је то добило своје решење далеко раније у наведеним одредбама закона о порезима грађана, и то на потпуно уставан и законит начин. Као раније савезни, тако су сада републички и покрајински законодавци, овим решењем сасвим доследно и до краја спровели начело, о очувању ова два основна права човека и грађанина — право на рад и право на пензију — осигуравајући плуралитет њихова вршења и коришћења у потпуности, и на страни уживалаца пуне старосне пензије, ако могу и хоће да „раде“.

Стога је, и само у том циљу, наведеним одредбама изузет износ пензије у целини испод опорезивања, па она на основу овога, *ex lege*, остаје онаква како је утврђена по надлежним законима, и тако утврђена неумањена остаје своме уживаоцу.

Пошто нико није ни позванији ни меродавнији од порезија, од људи којима је једина брига како да у интересу *fiskusa* узму из имовине грађанина што треба узети, да скупе порез, и то што више да га скупе, можемо бити сигурни, да су у датој ситуацији, они овако решили проблем, само због тога, што је то било најкорисније за интересе *Фиска* и заједнице, а с друге стране и то, што није било никакве закон-

ске могућности, да уместо датог решења људима одузму пензије, како је то брзоплето и неразборито урађено у законима о пензијском осигурању. Ми смо напред истакли погрешку, при употреби израза „примања из радног односа” и „радни однос”, јер се овде може радити само о „раду” ван радног односа, односно удруженог рада, и „заради” од таквог „рада”. Због таквог карактера и једног и другог, ово се односи и на све остале пуне старосне пензионере, посебно уговорне, сагласно члану 14. Устава СФРЈ из 1963. и чл. 31. и чл. 163. Устава од 21. фебруара 1974. године.

Тако је алтернатива: или пензија или „рад” и „зарада”, од које се тако несрећно пошло при редиговању наведених одредаба у законима о пензијском осигурању, још неразборитије решена на штету пензија, њеним *тоталним или делимичним одузимањем*, а да се при томе није ни приметило, да је она одавно решена, и то на *сасвим уставан и законит начин*.

Наравно, не треба ни рећи, да су републике и покрајине могле донети норме и у једном и у другом закону, као што су их и донеле. Код тих законодавних могућности, или још боље, „свемогућности”, само *мудрост* одлучује, која ће се норма и за коју сврху донети. Ако већ имамо законе који су решили проблем „зараде” пензионера, дакле, његова „прихода” уз пензију, и то једноставно путем њеног *посебног опорезивања*, да ли је у присуству таквог решења, *мудро*, када закони о пензијском и инвалидском осигурању, *ради постизања исте сврхе*, наређују, при том *сасвим прогивуствано и противзаконито*, одузимање *пензије делимично или у целини*, сваком пензионеру који овај „приход” остварује. Мислимо да се оваква решења не могу приписати ни довољној разборитости, а још мање — *мудрости*. Све ово утолико пре, што је законима о порезима грађана, у односним одредбама, потпуно решено, не само опорезивање овог „прихода”, него и природа и карактер и садржај „рада”, на основу кога је овај „приход” стечен, а наиме, да је тај „рад” такав, да пензионер на основу њега *нема својство радника у удруженом раду, па ни својство социјалног осигураника*, и то све као *последица његова статуса уживаоца пуне старосне пензије*.

Додамо ли свему овоме још и то, да су решења из закона о пензијском и инвалидском осигурању, углавном, *неприменљива*, чак и као таква, како смо то већ напред утврдили, онда остају као правно могућа, и једино *применљива*, само решења из закона о порезима грађана која су уз то, у свему у границама Устава СФРЈ и закона, док решења из закона о пензијском осигурању нису ни једно ни друго.

Али, шта је, ту је, *volens-polens*, хоћемо нећемо, ипак се налазимо у присуству два начина у решавању овог проблема, и то *истога ранга по свом нивоу*, који један другог потпуно искључују: било који начин да се прихвати и примени, онај други је без правног дејства, дакле, *сасвим сувишан*. Код такве њихове природе, за решење, који начин треба прихватити и применити, одлучује њихова, да тако кажемо, *унутрашња, пре свега, правно системна вредност*.

При том, као прво, треба имати на уму, да је и у једном и у другом начину решавања, главни и једини проблем „рад”, али далеко више,

и можда, једино „зарада“ уживаоца пензије, па се иде за тим, да се *спречи*: да се уживалац пензије овом „зарадом“ „неоправдано обогати“, и да из те „зараде“ и на основу ње, настану „неоправдане социјалне разлике“. У вези са оваквим садржајем и циљем решавања, нема никакве сумње, да је решење у законима о порезу грађана, већ *системно правно*, не само у свему коректно, него и потпуно адекватно, и на месту, док решења у законима о пензијском и инвалидском осигурању, то нису ни из далека.

„Говори се“ — то пусто „говори се“, „рекао је“, „шта ће рећи“ (рецимо, Синдикат, Биро за запошљавање и др. врло често и безимено!), када је у питању примена односно неправилна, или једноставно, *непримена* права и то најчешће, — има нечега фаталног у себи. И у вези са овим „радом“ и „зарадом“ ових пензионера, „речено је“ и „говорено је“, да њима не треба дозволити да „раде“, јер да они заузимају радна места, на која би могли да дођу незапослени. Ништа *некритичније* од овога, али ништа и — *нетачније*. Ми смо већ напред изнели, да ниједан уживалац пуне старосне пензије, не може да удружи свој рад у основној организацији удруженог рада, нити по том основу може да добије својство радника у удруженом раду. Према томе, ни *ipso facto*, ни *ipso iure*, не може заузети ни једно радно место, ма где и ма шта „радио“. Не може, јер се његов „рад“ садржи и исцрпљује само у *помагању* знањем и искуством, које за удружени рад у организацији удруженог рада, може бити *од потребе и користи*, а за уживаоца пензије *није основа* ни за какве обавезе, а ни права, сем једино права на „зараду“.

У прилог тога, да треба прихватити решење из закона о порезима грађана, а, *a limine*, одбацити решења у законима о пензијском осигурању, говори сем изнетог, још и следеће:

Код опорезивања „зараде“, с повећаном стопом или не, свеједно, као и код разреза и плаћања свих других врста пореза, постоји увек *одређени државни разлог*, због чега опорезивање, ма и по већим стопама, не може у *основи* бити, и није, недопуштено и противправно. Значи, са гледишта *оправданости*, прихватљиво је једино решење дато у законима о порезу грађана, а никако решења у законима о пензијском осигурању. Такође је и *системно правно*, сасвим на свом месту решење о опорезивању „зараде“, уз пријем пуне пензије, у закону о порезима грађана. Што се тиче *временског важења*, и то се може узети да иде у прилог решењу у законима о порезу грађана, јер је оно донето и важи од 1967. године, по савезном закону, а у свему је реципирано или преузето законима о порезу грађана република и покрајина, који су углавном донети у 1971. и 1972. години, а само у Црној Гори тек 1973. године, али то не мења ствар, јер је дотле важила норма из савезног закона. Такође и начело *lex specialis* говори за предност решења у законима о порезима грађана, пошто се ради искључиво о *одговарајућем* опорезивању *примања-зараде* пензионера поред пензије.

Са друге стране по решењима из закона о пензијском и инвалидском осигурању, Заједнице узимају пензије, једнострано, и уз то *sine causa*, и то посредством једне *норме јавног поретка*, којој овде, између

заједница, као дужника, и уживалаца пензије као поверилаца, *никако нема места*. Тиме се, у исто време заједнице *неоправдано богате* за сваку узету пензију, или њен део, што је недопуштено и у приватном праву, и *у бити је противправно* као такво, а у овим случајевима, то је чак *дво-струко противправно!* Ово и са разлога, што су заједнице пензијског осигурања *унапред наплатиле целокупан износ пензије од њеног уживаоца*, путем доприноса, ставиле га у своје фондове и капиталисале га и користиле 40 односно 35 година, и све је то садањи уживалац пензије, морао као осигураник платити *на основу јавног поретка*, да би му то заједнице почеле враћати када код њега осигурани случај наступи, у облику пуне старосне пензије, али и то опет у строго месечним износима, док главнина уплаћених доприноса остаје и даље у рукама заједница, на који се и даље капиталишу, или га на други начин користе за свој рачун. Посебно је ова *противправност узимања sine causa* и *неоправданог обogaћења, изражена и доведена до свог врхунца* у пракси Републике заједнице Србије која, како смо видели, *захтева и наплаћује доприносе за све врсте осигурања од уживалаца пензије, којима је узела пензију по чл. 48. закона о пензијском и инвалидском осигурању Србије, и то у целини*, јер они као пензионери „раде“ и „зарађују“! Сем изложеног, решења у законима о пензијском и инвалидском осигурању, већ по себи, *не могу се ни правно логички образложити*. Наиме, једно одређено, како смо га већ означили, апсолутно, *чисто* право, као што је право на стечену и остварену пуну старосну пензију, њима се ставља у зависност од једне могућности, *сасвим неизвесне могућности*, да се „ради“ и „зарађује“, што је крајње несигурно и што може сасвим изостати.

VII

Не може и стога, што човека и грађанина лишава једног од основних уставних права, незаконито и уз то, и потпуно безразложно: ако се одлучи да прима пензију, *не сме „радити“, не сме да употреби своје уставно право на рад, ако се одлучи да ради тиме „зарађује“, пензија му се одузима силом закона*. И једно и друго, све је крајње недопуштено, по Уставу и закону. Било овако, или онако, свеједно, Прокрустова постела за уживаоца пуне старосне пензије је ту, ако би могао и хтео још да „ради“, а бојимо се да је то, у неку руку, и за сâм наш правни поредак и његово законито функционисање. *Је л, истина да је ово овако ил' нас очи сопствене варају*, рекао би Његош. Да, јест, за невероватно је, али је Баш тако, јер је немогуће, како би опет рекао Тертулиан — *certum est quia impossibile est* — како би се и са истим разлогом могло рећи, и са становишта Устава СФРЈ и њиме основаног и уређеног целокупног система права ове наше драге и лепе земље Југославије.

И у вези са свим горе изложеним да кажемо још и ово: Потребно је да се схвати, и не само да се схвати, него и да се тако поступа, како при доношењу разних закона, тако и још више при њиховом примењивању, да се под владом Устава СФРЈ, *не може ни замислити, а још мање донети и применити, никаква норми било којег ранга, која*

би грађанима Југославије, без њихове кривице, одузимала или у било којој мери ускраћивала њихово право на рад. Из истих разлога, и у истом смислу, то се не може учинити ни са њиховим правом на пријем стечене и остварене пензије, као једним од основних права на основу самог Устава СФРЈ и савезних закона, поготово не одузимањем пензије, како то од реда чине закони свих република и покрајина.

Уосталом, и на крају, и баш овим и оваквим поводом, можда није сувишно да се подсети на стару, далеку, али увек практично актуелну мудрост: — *Decet tamen principem servare leges, quibus ipse servatus est* — које се више него вреди добро присетити код писања и доношења устава и закона, а изнад свега при њиховој примени.

Др Саво С. Стругар